

OTDK - dolgozat

Sipiczki Zoltán

2012

A GRAMEEN MODELL PÉNZÜGYI FENNTARTHATÓSÁGA

The financial sustainability of the Grameen model

Kézirat lezárása: 2012. október 12.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Táblázat jegyzék.....	3
1. BEVEZETÉS	1
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	3
2.1. A mikro hitelezés fontossága	3
2.2. A Grameen Bank és a hagyományos bankok közti különbség	6
2.3. Korábbi csoportalapú finanszírozási kezdeményezések	8
2.3.1. Az Autónia Alapítvány	8
2.3.2 Kiút Program	9
2.4. Miért ne lehetne fenntartható programokat nálunk alakítani?	10
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	12
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	14
4.1. Program sikerességét befolyásoló tényezők.....	14
4.2. SWOT analízis	15
4.3. Horváthné Tóth Judittal készített interjú.....	16
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	19
5.1. Fenntartható megvalósítás.....	19
5.2. Költség-haszonelemzés	21
5.2.1. Alapfeltevések	21
5.2.2. Eredmények.....	23
5.3. SWOT elemzés a javaslatokat beépítve	25
6. KÖVETKEZTETÉSEK	27
7. ÖSSZEFOGLALÁS.....	29
IRODALOMJEGYZÉK.....	31
MELLÉKLET	34
1. számú melléklet: A 16 elhatározás	34
2. számú melléklet: A 10 indikátor	35
3. számú melléklet: A költség-haszonelemzés alapfeltevései	36

Táblázat jegyzék

1. táblázat: Miben különbözik a Grameen Bank a hagyományos bankoktól?6
2. táblázat: Költség-haszonelemzés az egyéves konstrukciónál egy hitelre vetítve..
.....22
3. táblázat: Költség-haszonelemzés az egy éves konstrukciónál szervezetre vetítve
.....23

Ábrajegyzék

4. ábra: A mikro finanszírozás módjai az egyes piaci szegmensekben4
5. ábra: SWOT analízis az eddigi magyarországi próbálkozásokról.....16
6. ábra: Következtetésem és javaslataim utáni SWOT analízis a magyarországi
közösségi bankról25

1. BEVEZETÉS

Dolgozatom aktualitását az adja, hogy mind a világgazdaságban mind hazánkban a 2007-től kezdődő jelzálogpiaci válság, majd az azt követő pénzügyi válság hatására megroppant gazdasági szereplőket, a kormányok végső hitelezőként megmentették a csődtől. Azonban ezek a mentőakciók és a gazdasági visszaesés okozta bevételkiesés egész Európában, így hazánkban is adósságválságba sodorták az államháztartásokat. Felmerül a kérdés, hogyan lehet rendezni ezt a helyzetet újabb adók vagy egyéb megszorító intézkedések nélkül?

2011. IV. negyedévében 459 ezer fő regisztrált munkanélküli volt, rájuk és más hátrányos helyzetben élőkre a költségvetés „Családi támogatások, szociális juttatások” címen 618,9 milliárd forintot költött, ami az államháztartás bevételeinek 13,45 % a volt. (KSH 2012. 09. 29.) Látható tehát a számokból, hogy a foglalkoztatás növelése stratégiai fontosságúnak kell lennie, hiszen ha ezeknek az emberek egy része önfenntartóvá válna, nemcsak a szociális kiadások csökkennének, hanem adóbevételt is jelentene.

Kutatásom arra irányult, hogy milyen olyan foglalkoztatás-politikai eszközt lehetne alkalmazni, ami kis állami ráfordítással, nagy társadalmi hasznot hozna. Így jutottam el az Indiában kialakult Grameen modellhez, ami a szegénységben élők számára biztosít forrást kizárólag vállalkozás indítása céljából, hogy így kitörhessenek a mélyszegénységből. Mindezt úgy, hogy nem vállalati vagy állami fedezetet használ, hanem a résztvevők egymás iránti szolidaritását és felelősségvállalását. Természetesen a modell, ami Indiában sikerült egy az egyben nem ültethető át a magyarországi gyakorlatba a gazdasági, társadalmi és számtalan egyéb különbség miatt.

Dolgozatom célja, hogy bemutassa a Grameen modellt majd megvizsgáljam, hogy pénzügyileg fenntartható-e hazánkban. Megvizsgálom a modell alkalmazását és fejlődését hazánkban, összehasonlítva a külföldi példákkal.

Azért választottam ezt a témát, hogy megismertessem a leendő vállalkozókat ezzel a hitelezési formával, mert megítélésem szerint tömegeket lenne képes kiszakítani a szegénységből, olyan vállalkozások indításával, amikhez jelenleg nincs az érintetteknek se elegendő tőkéjük, se hitelfedezetük. Ilyen tevékenységek lehetnének például az állattartás, zöldségtermesztés, vagy más személyi-lakossági szolgáltatások (ruházati bolt, fodrászat).

Vizsgálatom tárgya tehát, hogy a konstrukció képes-e eltartani önmagát vagy állami szerepvállalás szükséges, esetleg nyereséget is termelhet-e magyarországi viszonyok

között. Szem előtt tartva azt a célt, hogy a mélyszegénységben élő segélyezetttek minél nagyobb számban váljanak önmagukat és családjukat eltartani képes állampolgárokká.

Feltételezésem szerint egy megfelelően kialakított és szabályozott modell segítségével átültethető az indiai sikerpélda a magyarországi gyakorlatba.

A dolgozat elején nagyon röviden bemutatom a Grameen Banking-ot. Ezen felül leírom azokat a fogalmakat, és fontos tudnivalókat, amelyek a kézirat későbbi megértéséhez szükségesek.

Bemutatom a modellt indiai kialakulásától egészen napjainkig. Így lehetőség nyílik elemezni a Magyarországon tapasztalható tendenciákat.

Ezután áttérek a magyarországi korlátaira és lehetőségeire ennek a rendszernek. Fontos felmérni előtte a hazai viszonyokat mivel eltér Indiától számos pontban az adminisztratív, gazdasági és nem utolsó sorban társadalmi-szociális tényező. Sok sarkalatos pontja van a megvalósításnak, mint például a Grameen hitelek kamatlába – mert a nemfizetés aránya szinte kiszámíthatatlan a hazai viszonyok között, és a hitel kondíció kisebb változása is nagy hatással lehet a bedőlések, vagy csalások számára – vagy a mentorok feladatai, hiszen ezeket sem lehet egy az egyben átvenni az eredeti modellből.

Végül pedig megvizsgálom, hogy fenntartható-e egy ilyen rendszer Magyarországon. Elsősorban a modell pénzügyi fenntarthatóságát kívánom elemezni, hiszen egy rosszul strukturált modell nem hogy hasznot nem hoz, de felettébb kártékony, mert a rendelkezésükre álló kevés tőkét is elveszíthetik a leendő vállalkozók, ha nem megfelelő a szabályozás.

Végül SWOT analízissel elemzem, hogy milyen előnyökkel és hátrányokkal járna, ha a javaslataimat beépítenénk a csoportalapú finanszírozás modelljébe. Ezt költség-haszonelemzéssel támasztom alá.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

„A 2005-ben Nobel-békedíjat kapott Muhammad Junusz modellje szerint: az ötfős csoportokra osztott rászorulóknak kezesség és biztosíték nélkül, az uzsorakamatnál lényegesen kedvezőbb, évi 20-30 százalékos kamat mellett 100-200 dolláros mikro hitelt vehetnek fel. Kölcsönt először ketten kapnak közülük, a többieknek pedig csak akkor folyósítják a hitelt, ha társaik rendszeresen törlesztik a részleteket...” (HVG, 2010.). A hitelcél nem a fogyasztás, hanem vagy a hitelfelvevők mikro vállalkozások indításába kezdenek az összegből. Így a mélyszegénységből kitörve és a szociális háló forrásainak felhasználása helyett önfoglalkoztatóvá és önfenntartóvá válnának a résztvevők. „...Az ágazatot figyelő amerikai nonprofit szervezet, a Microfinance Information Exchange (MIE) legutóbbi, 2008-as adatokból álló összesítése szerint világszerte 1395 mikro hitelt nyújtó pénzintézet volt, amely összesen 44,2 milliárd dollárnyi kölcsönt adott 86 millió ügyfelének. 2003–2008 között az ilyen bankok száma világszerte átlagosan évi 21 százalékkal nőtt, hitelportfóliójuk pedig 34 százalékkal emelkedett.” (HVG, 2010.).

2.1. A mikro hitelezés fontossága

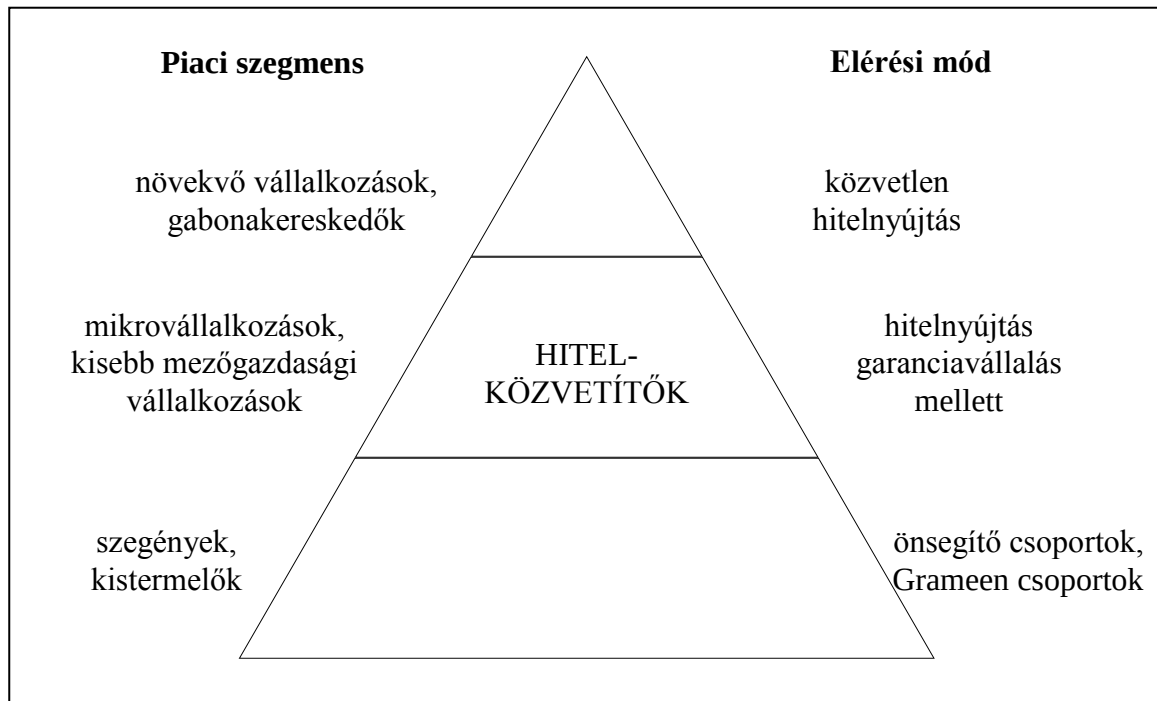
A mikro hitelezés, mint fogalom csak az utóbbi évtizedekben jelent meg: „A mikro hitelezés elsődleges célja, olyan hitelezési rendszer megvalósítása, amely lehetővé teszi konvencionális/kereskedelmi bankok által nem finanszírozható, nem bankképes szegények részére induló tőke biztosítását, szakmai és pénzügyi segítségnyújtást.” (Európai Bizottság 2003)

Fontossága abban is megmutatkozik, hogy eddig kihasználatlan forrásokra épít, például eddig munkanélküli embereket tud a munkaerőpiacra terelni, hogy aztán a helyi erőforrásokra támaszkodva helyi igényeket elégíthessenek ki.

Hatásai és céljai a mikro hitelezésnek a következők:

- A programok hitelforrásokkal látják el a szegény népcsoportokat, hogy vállalkozások alapítására ösztönözzék őket, ami növeli a termelést és a jövedelem által a fogyasztást.
- A mikro hitel programok gyakran választják elsődleges célcsoportjuknak a nőket, akik a közös erőforrások elsődleges felhasználói a legtöbb fejlődő országban.

– A mikro hitel programok gyakran alkalmaznak csoportalapú hitelezési technikákat, amelyek a közösségépítés révén hozzájárulnak az emberi és társadalmi tőke növekedéséhez. (Anderson–Locker–Nugent, 2002)

1. ábra: A mikro finanszírozás módjai az egyes piaci szegmensekben

Figure 1.: The methods of microfinance in market segments

Forrás: Srinivasan, R.– Sriram, M. S. (2003): Microfinance in India: Discussion.

IIMB Management Review. June 2003. 66-86. old.

„Az 1. ábrán látható, hogy a mikro hitel piacot a hitelfelvevők mérete és ebből adódóan forrásigénye alapján három nagy csoportba lehet osztani és az egyes csoportokhoz eltérő finanszírozási módszerek társulnak. A mikro hitel piac legszűkebb szegmensét azon kisvállalkozások alkotják, amelyek már bankképesek, tehát közvetlen hitelnyújtás révén már forráshoz tudnak jutni. Ezen vállalkozások már önállóan lépnek kapcsolatba a finanszírozó intézményekkel, akár garanciavállalás nélkül is hitelképesek.

A második csoportba azon mikro vállalkozások tartoznak, akik önállóan még nem hitelképesek, de garanciavállalás mellett kaphatnak hitel. A garanciavállaló jellemzően az állam. A garanciavállalást a több nemzetközi szervezet (pl. ENSZ) és az Európai Unió is számos pénzügyi eszközzel ösztönzi és forrásokkal is támogatja.

A harmadik csoportot a legszegényebb rétegek alkotják, akik azonban látnak ambíciót magukban arra, hogy egy vállalkozás létrehozása révén javítsanak helyzetükön.

E réteg képzettség és indulótőke híján nem képes önállóan kapcsolatba lépni a finanszírozókkal, számukra jelenthetnek megoldás az önszorgató csoportok vagy a Grameen csoportok. Az önszorgató csoportok megtakarításaik koncentrációja révén maguk teremtik elő a tagjaik számára elérhető hitelek forrását. A Grameen modellnél a hitelfelvétel külső forrásból történik, a csoport alapvető funkciója ebben az esetben a tagok közös és egyetemleges felelősségvállalása a felvett hitelekre.” (Gál-Kürthy; 2012)

A mikro hitelezésre azért lenne szükség ma Magyarországon, mert egyes rétegeknek nincs lehetőségük hitelhez jutni, vagy csak illegális forrásokból, ami még nagyobb problémához vezethet:

„A mélyszegénységben élők számára az adósságcsapda talán az alacsony jövedelemnél is nagyobb probléma. A borsodi uzsorással sem az az egyedüli (megkockáztatom: legnagyobb) baj, hogy méltánytalan kamatot alkalmaz, vagy, hogy erőszakos úton hajtja be a követeléseit, hanem az is, hogy a szó szoros értelmében kiéheztetett "ügyfeleinek" sokszor az azonnali fogyasztás lehetőségét kínálja fel, ami aztán óhatatlanul vezet a további és súlyosabb kiszolgáltatottságukhoz. „(Bérés, Napi gazdaság; 2012)

A fontossága a csoportalapú finanszírozásnak az, hogy ez az az eszköz, amely képes lehet a mélyszegénységben élők társadalmi beillesztésére a gazdaságba azáltal, hogy külső forrás helyett az ezekben a közösségekben élők szolidaritását használja fel tőkeként és fedezetként.

2.2. A Grameen Bank és a hagyományos bankok közti különbség

Sokban eltér a Grameen Bank a hagyományos kereskedelmi bankoktól. Egyik ilyen különbség hogy nem a nagyvárosokban keresi ügyfeleit, hanem a vidéki térségekben, ahol nagyobb szükség van a gazdasági fellendülésre. Ott is nem a vagyonosokat és a férfiakat preferálja, hanem a szegényebb rétegeket, és gyakran inkább nőket, akiknek nagyobb a fizetési hajlandóságuk, és nagyobb arányban munkanélküliek, mint a férfiak.

Egyik alappillére a Grameen Banknak hogy nem kér fedezetet a hitelre és a nemfizetés nem jár jogi következménnyel. Inkább a bizalomra és a csoporton belüli összetartásra épít.

Amíg a kereskedelmi bankokat csak a profit elérése érdekli és társadalmi felelősségvállalásuk csekély, addig a csoportalapú finanszírozás küzd a szegénység ellen, célokat tűz ki a résztvevőknek, hogy kiszakadjanak ebből a rétegből, és a hitelezés közben és utána is odafigyelnek rájuk.

Ezek a különbségek összefoglalva az alábbi táblázatban olvashatók.

1. táblázat: Miben különbözik a Grameen Bank a hagyományos bankoktól?

Grameen Bank	Kereskedelmi Bank
vidéki térségekben	városközpontokban
szegényeket, nőket helyezi előtérbe	„vagyonosokat”, férfiakat preferálja
házhoz megy a bank	bankhoz megy az ügyfél
fedezet nem szükséges	fedezet szükséges
kamatláb egységes	kamatláb kockázattól függ
késedelem esetén segítség	késedelem esetén büntetés
nemfizetés nem jár jogi következménnyel	nemfizetés esetén bírósági eljárás
a lehetőséget keresi az emberekben	az a fontos, amit az ember már elért
odafigyel a családokra (10 indikátor)	nem érdekli a hitelfelvevő sorsa
a tartozás nem öröklődik	a tartozás öröklődik
társadalmi víziók (szegénység ellen)	gazdasági víziók (profit elérése)

Forrás: Grameen Bank (2011): Is Grameen Bank Different from Conventional Banks?

(<http://www.grameen->

[info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=176](http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=176))

Fontos része a Grameen modellnek a vállalások is, amelyek olyan kikötések, amelyeket a mikro hitelt felvenni akaró indiaiaknak a hitelezés teljes folyamata alatt - de lehetőség szerint utána is - teljesíteni kell. Ezek az elhatárolások főként a tagok és családjuk egészségét és életkörülményeinek javulását célzó szabályok. Ilyen a környezetük és lakásuk fejlesztése, illemhely létrehozása, gyermekek taníttatása, vagy épp a gyermek-esküvők elutasítása. (A teljes 16 elhatározás az *1. számú mellékletben* tekinthető meg)

Az indiai modellben a Bank céljainak ellenőrzése is megoldott: azt hogy a projektben résztvevő tagok valóban kiszakadtak-e a mélyszegénységből egy 10 pontban meghatározott indikátor listában tudja leellenőrizni. A visszacsatolás úgy működik tehát, hogy ha ezeket a célokat - mint hogy tiszta vagy vezetékes vizet isznak a családban, megfelelő ruházata van, és megoldott a család napi háromszori étkezése - elérte, elmondható, hogy a család kiszakadt a mélyszegénységből. (A teljes 10 indikátor a *2. számú mellékletben* tekinthető meg)

A Grameen modell esetében a tagok nem lennének kiszolgáltatva sem az uzsorásoknak, sem pedig a bankok és hitelközvetítők adósságbehajtóinak, hiszen a közösségek tagjai belülről egymást is segíthetik.

Korábbi állami próbálkozások és néhány uniós állami forrásokra épülő program, amelyek nevükben mikro finanszírozási célúak voltak, valójában kis- és közép vállalkozásokat akartak forráshoz juttatni, ezért messze voltak a valódi mikro hitelezési kezdeményezésektől. A hitel nagysága, az alkalmazott módszer, a kért fedezetformák mind-mind inkább a hagyományos banki hitelezéshez hasonlítottak, mint a kis összeget, rugalmas eljárásrendet és innovatív fedezetformákat alkalmazó mikro hitelezéshez.

Fő különbség a hagyományos bankokkal szemben hogy, „... A Grameen Bank abból indul ki, hogy a szegényeket nem a képességek hiánya, csupán azok kiaknázatlansága, kihasználatlansága teszi szegényekké. Úgy gondolják, hogy a szegénység okozói nem a szegények, hanem az őket körülvevő intézmények, a rendszer. Ennek megfelelően a szegénység megszüntetésének érdekében az intézményeket kellene változtatni, vagy újakat kellene alkotni. A Grameen nézetei szerint a jótékonyság és a segélyezés nem nyújt megoldást, csupán fokozza a szegények függőségét és képtelenné teszi az embereket kitörni a szegénységből. A szegénység elleni harcban a leghatásosabb eszköznek az emberekben rejlő energiát és kreativitást tartják.” (Vajay-Szóka; 2011)

2.3. Korábbi csoportalapú finanszírozási kezdeményezések

Az indiai példát megpróbálták már korábban is átvenni Magyarországon. Két nagyobb kezdeményezés volt 2005 és 2007 között az Autonómia Alapítvány, majd később a Kiút Program kezdett bele csoportalapú mikro hitelezésbe. A következőkben részletesebben bemutatom ezeket.

2.3.1. Az Autonómia Alapítvány

Az Autonómia Alapítvány egy a Grameen modellhez sok hasonlóságot mutató kezdeményezés, ami 2005 és 2007 között – mások mellett az Open Society Institute támogatásával – 25 csoportot szervezett, több mint 200 résztvevővel. „Az Autonómia Alapítvány első mikro hitel programja fájó tanulságot hozott: A kihelyezhető hitelek nem voltak elegendőek fenntartható és legális vállalkozások indításához, a csoporttagok közti szolidaritás addig volt erős, amíg az első visszafizetési problémák meg nem jelentek a csoportban. A formális fedezet hiányát pedig messze nem tudta pótolni a csoporton belüli bizalom, csoportnyomás - *alig ötven százalék felett volt a visszafizetés, hosszútávon fenntartható mikro-vállalkozás alig indult.*”(Napi gazdaság; 2012). Az ügyfelek közel 60% a nem fizette vissza a hitelt így a kihelyezett összeg (44 millió forint) fele nem térült meg.

De a program sok tanulságot hozott: „Az első hiba az volt, hogy túl nagy összeget helyeztek ki, túl hosszú időre és a havi 27 ezer forintos törlesztés túl soknak bizonyult. Nem működött a kezesség sem, hiszen ahogy egy ember nem fizetett, a többi a veszteség minimalizálása érdekében maga is kiszállt. További akadályozó tényező volt a közösségeken belüli szolidaritás és a reálisan megvalósítható üzleti ötletek hiánya.”(Gál-Kürthy; 2012)

A bonyolult magyar jogi és adminisztratív környezet pedig tovább nehezítette azoknak a helyzetét, akik nem (a 0% kamat miatt) könnyű pénzszerzési lehetőséget keresték, hanem valós vállalkozást akartak létrehozni.

2.3.2 Kiút Program

A hitelezettek száma mindösszesen 400 fő. Három standard hiteltermék létezik. A hitel kamata mindhárom esetben évi 20%, összege és futamideje 200.000 Ft és 6 hónap, 500.000 Ft és 12 hónap, 1.000.000 Ft és 18 hónap. A törlesztés heti részletekben történik. A nem fizető adósok aránya (bedőlési arány) 25%. (adatok: kiutprogram.hu)

A szervezők a következő hatásokat várják a program sikeres működésétől a hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján:

1. A Programban sikerrel résztvevők jövedelemtermelő képessége javul, ezért csökken maguk és családjuk segélyre való rászorultsága, mind rövidtávon, mind pedig a teljes életpálya során.
2. A kedvezményes időszak lejártá, a vállalkozások stabilizálódása után (tehát a kezdethez képest legalább 3 év elteltével) az állam többletadó- és járulékbefizetésekre tesz szert.
3. Javul az érintett, hátrányos helyzetű települések, településrészek termékekkel és szolgáltatásokkal való ellátása.
4. A Programban résztvevő családokban növekszik a gyermekek részvétele az oktatásban, különösen az óvodáztatásban, illetve az általános iskola utáni továbbtanulásban.
5. Javul a Programban résztvevők egészségi állapota.
6. Az érintett településeken csökken az uzsorakölcsön által sújtott családok aránya és csökkennek a bűnözés más formái is.
7. Javul a Programban résztvevők öngondoskodásra való képessége.
8. A programban résztvevők nagyobb aktivitással vesznek részt a helyi közügyekben, társadalmi életben, ezáltal csökken társadalmi kirekesztettségük.
9. A Programban résztvevők sikerei csökkentik a szegények, romák iránti társadalmi előítéleteket. Bizonyítják, hogy a tömeges munkanélküliség elsősorban a lehetőségek és nem a szándék hiányából ered. Ezáltal csökkennek a problémakörhöz tapadó társadalmi feszültségek.

(<http://www.kiutprogram.hu/rolunk/elemzes>)

„A Kiútprogram előkészülete során kiderült, hogy egyes jogszabályok súlyosan akadályozzák az öngondoskodóvá válást, és megkülönböztetnek a különböző foglalkoztatási formák között - nyilatkozta a Népszabadságnak Molnár György, a Kiútprogram Zrt. igazgatóságának tagja.

Jelentősen szűkíti a programba vonhatók körét számos feltétel: nem lehet se köz-, se banki tartozás. A vállalkozóvá válást pedig az nehezíti, hogy a vállalkozás megalapításának első napjától fizetni kell a minimálbér utáni közterheket.

Nagy kihívást jelent a megvalósításban az, hogy az egyéni vállalkozóvá válás feltétele OKJ-szintű vizsga, amit csak az tud letenni, akinek megvan a nyolc általános iskolai végzettsége.” (Molnár; Népszabadság; 2010.)

A Kiútprogram hitelkonstrukcióinak hátránya továbbá hogy a *20%-os kamatláb önmagában elrettent sok esetben olyanokat is, akiknek lennének innovatív ötleteik*, de előnye ugyan, hogy kiszűri a komolytalan jelentkezőket. A hitel törlesztése a tevékenység megkezdését követően rögtön megkezdődik, így a mezőgazdasági, vagy más, csak hosszabb távon jövedelmet hozó tevékenységek gyakorlatilag kizárhatók.

A program fenn nem tarthatóságát (bár még nem fejeződött be) az bizonyítja, hogy a működés valamennyi évében nagy veszteséggel zárt, tehát nem volt pénzügyileg fenntartható a modell.

2.4. Miért ne lehetne fenntartható programokat nálunk alakítani? – Vetődik fel a kérdés.

A fenntarthatóság fogalma a brundtlandi definíció alapján hogy „a jelen szükségleteinek kielégítése anélkül, hogy a jövő szükségleteinek kielégítését akadályozzuk” (ENSZ; 1987.). Ez annyiban módosul a hazai Grameen Bank szempontjából, hogy egy magyarországi csoportalapú mikro hitelezés pénzügyi fenntarthatósága az a pont, ami után a gazdasági rendszernek nincs szüksége külső segítségre, vagy külső forrásra ahhoz, hogy működését finanszírozza, vagy akár profitot termeljen.

Tehát egy sarkalatos kérdés a kamat mértéke, mert ennek bevételeiből fedezni kell a rendszer fenntartását.

Főként a gazdasági, társadalmi, kulturális különbségek teszik nehezzé az indiai példa magyar fenntarthatóságát: Magyarországtól eltérően az eredeti fejlődő világbeli

gazdaságokban a gazdaság egészét is forrásszűke jellemzi, azaz vagy nincsenek, vagy elérhetetlenek a széleskörű banki szolgáltatások. További nehézséget okoz a magyar adoptálásnál, hogy általános ellenszenv uralkodik a programban résztvevők (a mélyszegénységben és a kisebbség) ellen, mert olyan tévhitek vannak, hogy mindannyian csak a könnyű pénzszerzési lehetőséget nézik, és nem akarják majd visszafizetni a hitelt.

Másrészt fontos különbséget jelentenek a vállalkozásra és a hitelezésre vonatkozó eltérő adózási, szabályozási környezet is. Továbbá a legfontosabb, de adatokkal a legkevésbé alátámasztható eltérés a szolidaritás hiánya a csoport tagjai között.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Vizsgálataim tárgya főképp a külföldi és magyarországi Grameen modell típusú mikro hitelező bankok, és azok fenntarthatósága. Olyan irányba kutattam, hogy kellő részletességgel jellemezhessem a modellt kialakulásától napjainkig. A szekunder adatokat magyarországi és külföldi gazdasági könyvekből szereztem. Mivel rendkívül aktuális a téma sokszor csak a témában naprakészebb folyóiratokból dolgoztam, mint például a *Heti Világ Gazdaság* vagy *Napi Gazdaság*, hogy időszerű és naprakész szekunder adatokat építhessek dolgozatomba. Emellett internetes forrásokból is válogattam amikor a Kiút illetve az Autonómia alapítvány online beszámolóira támaszkodva dolgoztam.

Az adatokat az Excel táblázatkezelővel egységesítettem és összehasonlítást készítettem belőlük. Az ábrák többségét szintén ezzel a programmal készítettem az számadatok áttekinthetőbb formába szerkesztésével.

Ahhoz, hogy a külső és belső befolyásoló tényezőket rendszerezve vizsgálhassam, SWOT analízist készítettem. Ezáltal tettem lehetővé hogy egy pillantás alatt átlátható képet kapjon az olvasó a vizsgált modell aktuális állapotáról.

Következtetéseim után is SWOT elemzést alkalmaztam, hogy látható legyen milyen hatással van a rendszerre javaslataim modellbe építése, hogy látható legyen milyen hátrányokkal és hasznokkal járna következtetéseim adoptálása. Ezeket költség-haszonelemzéssel támasztom alá, amiben felmérem mind a pénzügyi, mind pedig a társadalmi bevételeit illetve ráfordításait a Grameen modellnek Magyarországon.

A primer adatokat a Horváthné Tóth Judittal, az MKB Bank Zrt. Somogy megyei kis- és középvállalati hitelezéssel foglalkozó osztály referensével végzett mélyinterjúból szereztem 2012. február 20-án. Bár nem reprezentatív az így szerzett adat, hiszen csak egy bank képviselőjét kérdeztem, de nem is az volt a célom, hanem hogy a kereskedelmi bankok szempontjából kapjak véleményt a Grameen Bankról.

Az interjú iránymutató kérdések alapján történt, mint például

- Mit gondol erről a modellről?
- Fenntartható-e véleménye szerint a modell, ha nem milyen okból, vagy milyen kondíciókat adna hozzá, hogy az legyen?
- Vetélytársa lehet-e, a már létező hazai kereskedelmi bankoknak a csoportalapú finanszírozási modell, a kis és középvállalati mikro hitelezés szektorában Magyarországon?

Végül a már említett primer és szekunder adatokra együttesen támaszkodva mutatom be a magyarországi fenntarthatóságát a Grameen modellnek egy költség-haszonelemzés segítségével, amit egy alternatív finanszírozási stratégiákat kutató nyári szeminárium keretein belül dolgoztam ki Vajay Julianna egyetemi hallgatóval.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A továbbiakban ismertetem a csoportalapú finanszírozás magyarországi fenntarthatóságára vonatkozó elemzéseimet, kutatásaimat.

4.1. Program sikerességét befolyásoló tényezők

Ahhoz hogy fenntarthatóvá tehessük a modellt, meg kell találnunk azokat a kritikus pontokat amelyek, befolyásolják a sikerességet. Ilyen probléma a mentorok kiválasztása, képzése, illetve motivációs eszközeik? Hiszen a jövő vállalkozóival ők tartják majd a kapcsolatot éppen ezért komoly szociális és gazdasági ismeretekkel kell rendelkezniük.

Épp ilyen fontos az is, hogy maguknak a résztvevőknek a kiválasztása mi alapján történjen: ötlet, ambíció, szaktudás vagy gyakorlat? Egyáltalán a csoport tagjai önszerveződők legyenek? Mert, úgy nehéz kiszűrni a csalókat, viszont a csoport összetartás várhatóan nagyobb.

A kamatláb is kritikus kérdés, hiszen mindkét korábban bemutatott kezdeményezés egyik buktatója ez volt, mert a 0%-os Autónia Alapítvány által alkalmazott kamatláb nem motivál erőfeszítésekre, és sok olyat vonz, aki nem a lehetőséget látja a programban csak a könnyű pénzszerzési lehetőséget. A Kiút program magasabb kamatlába viszont elrettenthet olyanokat, akiknek jó ötletük, és működő vállalkozásuk lehetne, de nem mernek belekezdeni, félve az eladósodottságtól. Illetve a tevékenységek körére is hatással van, mert nem lehet ugyan-olyan kondícióval hitelt nyújtani annak, aki például kereskedelmi tevékenységbe kezd, és aki egy hosszú távú mezőgazdasági vállalkozásba fog.

A nemfizetés kockázata gyakran nem is abból fakad, hogy az elindult vállalkozás nem eléggé nyereséges, hanem hogy a résztvevő fogyasztási célra használja az összeget, és feléli ahelyett, hogy a program célja szerint vállalkozást indítson.

A pénzügyi- vállalkozási ismeretek hiánya, illetve a hazai adminisztrációs és adóterhek is a sikerességet gátló tényezők.

További veszélye a magyar rendszernek a kontraszelekció problémája, miszerint a „jó adósok” akiknek a vállalkozása beindult és jól tud fizetni, kilép a modellből és egy kereskedelmi bank konstrukcióját veszi igénybe, ahol alacsonyabb kamatok vannak, így

csak a „rossz adósok” maradnak. Ez Indiában nem gyakori, hiszen nincs olyan kiépült bankhálózat és annyi kereskedelmi banki konstrukció, mint hazánkban. Ez természetesen további etikai kérdéseket vet fel, hiszen egyrészt a program célja, hogy fenntartható vállalkozásokat hozzon létre, és ha magához kötné a hitelfelvevőket - akik így nem tudnak kedvezményesebb hitelt felvenni - azok nyereségét rontaná. Viszont amennyiben nem kér ilyen kötelezettséget, hogy maradjon a tag és csak a „rossz” adósok maradnak, az a közösségi bank fenntarthatóságát veszélyezteti.

Tovább nehezíti a résztvevők dolgát, hogy nem csupán saját fenntartási költségeiket kell kitermelniük, hanem az adó- és járulékterheken felül, a hitel részletei mellett még a vállalkozónak is maradnia kell a megélhetéséhez szükséges nyereségnek. (Parádi- Dolgos - Gál; 2011.)

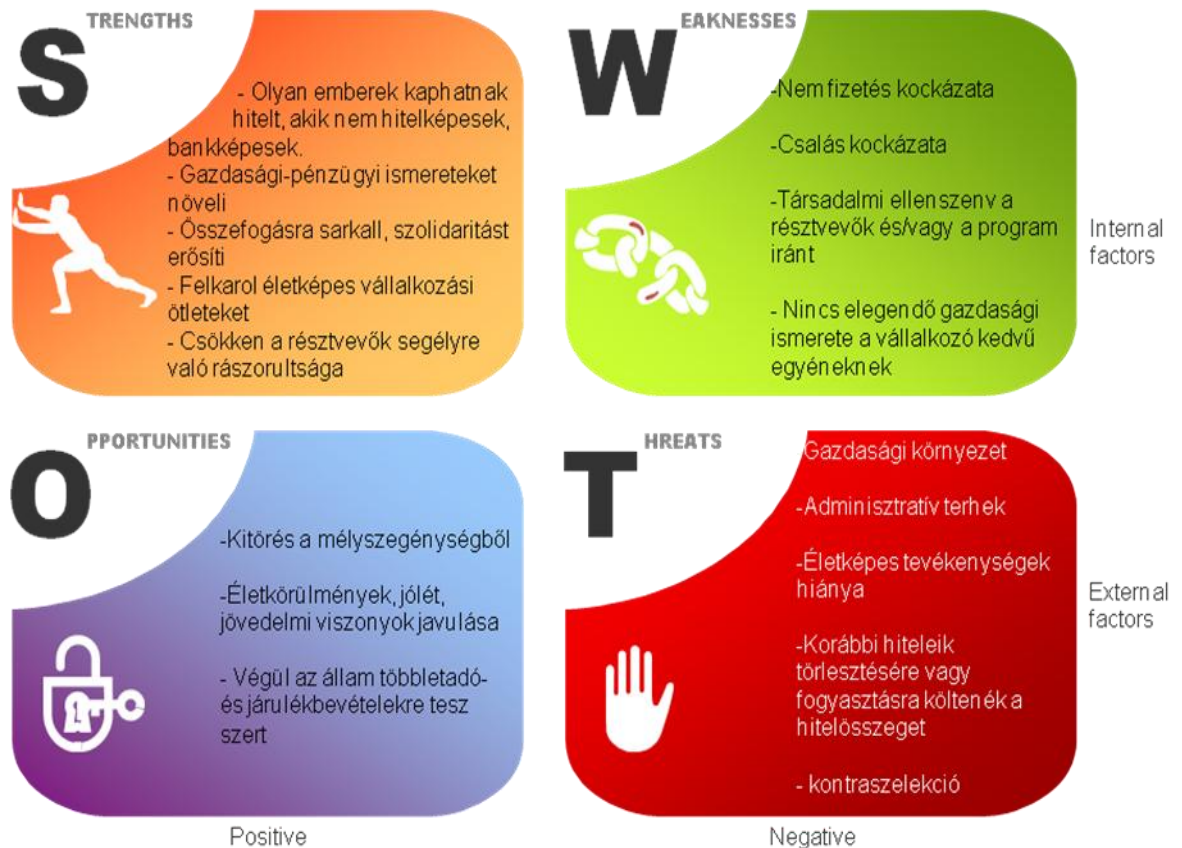
4.2. SWOT analízis

Összegezve az eddigi tapasztalatokat egy SWOT analízisbe illesztettem a modell eddigi hazai példájának erősségét, gyengeségét, lehetőségeit és veszélyeit.

Az erősségek olyan közvetlen belső tényezők, amelyek a modell pozitív hatásaiként jelentkeznek, ilyenek a vállalkozási ötletek megvalósulása illetve a szolidaritás erősítése. Gyengeségként viszont jelentkezik a magas nem fizetés és csalás kockázat, illetve a társadalmi ellenszenv a résztvevők és a program iránt, amit egyrészt a szegénységben élőkkel szembeni előítéletek, valamint a programban sikereket elérőkkel szembeni irigység táplál.

A lehetőségek olyan külső tényezők, amelyek elérhetőek a modell sikeres működése során, ilyen az életkörülmények javulása közvetlenül a résztvevőknél és közvetetten a környezetükben, valamint ezzel összefüggésben a költségvetési bevételek növekedése. Ezzel szemben olyan külső veszélyek jelentkeznek, amelyekre a szervezet csak kevéssé van ráhatással, ilyen a gazdasági környezet vagy éppen a magas adminisztrációs és adó terhek az újonnan alakuló mikro vállalkozásoknál.

SWOT Analysis

2. ábra: SWOT analízis az eddigi magyarországi próbálkozásokról

Forrás: Saját szerkesztés a szakirodalmi áttekintés alapján

A SWOT analízis pontjain felül számolnunk kell olyan további közvetett hatásokkal, amelyek társadalmi hasznokkal járnának, ilyen például az uzsora visszaszorítása is.

4.3. Horváthné Tóth Judittal készített interjú

Ahhoz, hogy minden szemszögből megvizsgálhassam a témát úgy gondoltam nem elegendő csak a hazai és külföldi közösségi bankok vezetőinek véleményét kutatni, hiszen ők elfogultak lehetnek saját munkájuk iránt. Ezért jutottam arra a következtetésre, hogy fontos lenne egy a kereskedelmi banki hitelezői köréből való személyt is megkérdezni. Ezért kértem fel egy mélyinterjúra Horváthné Tóth Juditot a Magyar Külkereskedelmi Bank, Somogy megyei, kis- és középvállalati hitelezéssel foglalkozó osztály referensével.

Kérdésemre, hogy mit gondol a Grameen modellről, különösképpen a céljairól azt válaszolta:

„A kezdeményezés példaértékű, tényleg azt a réteget célozza meg, akik egyébként másképpen nem jutnak forráshoz. Azonban számos olyan buktatót tartalmaz szerintem, ami nem feltétlen a rendszer hibája, hanem inkább a "gyökerekből fakad.”

Ezután rögtön áttértünk a modell fenntarthatóságára, vagy épp fenn nem tarthatóságára. Horváthné Tóth Judit az egyik legnagyobb korlátozó tényezőnek pont a Grameen modell egyik tartópillérét tartja: azaz a csoportban való hitelezést, mivel amennyiben a csoport tagjai önszerveződők, úgy nehéz kiszűrni a csalókat. Ha pedig „a csoport összetétele nem választható, így egy-egy tag visszafizetési hajlandósága/képessége meghatározza a teljes csoport fejlődését, újabb hitelek kihelyezését.” Közös véleményünk, hogy a tagok motiváltsága, és a visszafizetéshez való hozzáállásuk nagyon fontos. Ezt a kritikus pontot a korábbi kezdeményezéseknél úgy próbálták kezelni, hogy úgynevezett reménygazdákat (mentorokat) neveztek ki a csoportokhoz azért, hogy folyamatosan nyomkövessék a hitelezés és vállalkozás menetét, emellett motiválják a tagokat. Hátránya azonban, hogy - amennyiben önellátóvá és fenntarthatóvá akarjuk tenni a szervezetet – ahhoz, hogy a reménygazdák bérét is kitermeljék a hitelek, jelentősen meg kell emelni azok kamatlábait. Ez esetben nem hanyagolható el az a tény sem, hogy nem vagy csak nagyon nehezen található olyan, jövedelmező tevékenység, amibe érdemes lenne belevágni. A mezőgazdaság ilyen méretekben egyáltalán nem életképes és mivel nem rendszeresen jelentkezne a jövedelem, a hitel visszafizetés viszont rendszeres, likviditási problémák is felvetődnek majd. Kiskereskedelmi vagy szolgáltató tevékenységek esetében pedig erősen kétséges, hogy a fehérgazdaságban ki tudják-e termelni a vállalkozások a szükséges 20-30 %-os kamatot. Ha azonban nem alakulnak jövedelmező és pénzügyileg fenntartható vállalkozások, hiába alakítanak ki bármilyen kedvező és stabil mikro finanszírozási konstrukciót, azok eleve sikertelenek lesznek.

Horváthné Tóth Judit nem ért egyet a Grameen modell egyik alappillérét jelentő tulajdonsággal, nevezetesen hogy nem kérnek fedezetet a hitelezők, ugyanis ez szerinte nem (csak) biztosítékként kéri a kereskedelmi bankok sem, hanem egyfajta üzenete van: „Egyfajta felelősségvállalás az ügyfél részéről, ami azt jelenti, hogy ő is kockáztat valamit. Hiánya tehát negatívan befolyásolhatja a megtérülést.” Ez bizonyára így van, de ez a perspektíva nem veszi figyelembe, hogy a mélyszegénységben élők, akik a

célcsoport, nem tudnak semmilyen fedezetet nyújtani, mert nincs semmilyen tőkéjük általában.

A modell magyarországi fenntarthatóságát leginkább akadályozó tényezőnek ő is a pénzügyi- vállalkozási ismeretek hiányát tartja:

„Gazdasági-pénzügyi ismeretek nélkül egy-egy ötlet megvalósítása elhalhat. Ez nem azt jelenti, hogy szakirányú végzettség kell - ezt nem is lehet elvárni, de a csoportban szerintem kell lennie legalább egy hozzáértő embernek. „Ez különösen fontos a magyarországi gazdasági környezetben mert, egy vállalkozás alapítása még megoldható egy laikusnak is, de működtetésének adminisztratív és tranzakciós terhei már nem kis fejtörést okozhatnak. A bejelentési, bevallási és egyéb adminisztratív kötelezettségek pedig állandó naprakésztséget igényelnek a vállalkozóktól a folyton változó magyar adó- és jogrendszerben. Ezt kiküszöbölni a már említett reménygazdákkal lehetne. De amennyiben szakirányú végzettséget várunk el a reménygazdáktól az még több törzsbért igényelne, ezáltal még nagyobb kamatterhet. Interjú-alanyom is erre a következtetésre jutott: „Szerintem ez nagyon megdrágítja a hitelt és éppen a lényegét veszíti el, hiszen a tőke kigazdálkodása is komoly feladat.”

Javaslatá végül az volt, hogy kötelezettség-vállalásra lenne szükség valamilyen (pl. állami) szervtől a működéshez. Így gazdaságilag fenntartható lenne a Magyar Grameen modell, bár csak külső segítséggel, így valós önfenntartásról nem beszélhetünk.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A továbbiakban ismertetem a következtetéseimet a csoportalapú mikro hitelezéssel kapcsolatban, illetve utána a javaslataimat a fenntartható megvalósításhoz.

5.1. Fenntartható megvalósítás

A fenti elemzésekből levonható: ahhoz hogy egy fenntartható modell jöhessen létre alapfeltétel az, hogy a működtető nonprofit szervezet legyen, hiszen e nélkül idővel nem lehet majd megkülönböztetni a hitelkonstrukcióit egy kereskedelmi bankétól. Korábban az alapító Muhammad Junusz több alkalommal figyelmeztetett, hogy végzetes lehet a mikro hitelezés átalakítása pusztán üzleti vállalkozássá, amely minél nagyobb profitra tör és a lehető leggyorsabb növekedésre koncentrál. Ez az óva intés be is igazolódott Indiában is, ahol egy időben profitorientált „közösségi bankok” a mikro hitelek kamatait 60 százalék közelébe tették, így zsákmányolva ki az embereket.

De nem szabad elrugaszkodni a gazdasági szabályoktól sem, és 0%-os kamatot alkalmazni, hiszen úgy egyrészt fenntarthatatlan a modell pénzügyileg, másrészt a könnyű pénzszerzési lehetőség reményében sok csaló, vagy komolytalan résztvevő lenne. Persze a kamat hátrányaként fontos megemlíteni, hogy így elriaszthatunk néhány olyan vállalkozó kedvű személyt, akiknek kreatív és hasznosítható ötletük és vállalkozásuk lenne.

Szerencsés lenne továbbá, ha egy kötött futamidejű elő takarékoság után jut(hat)nak a zárt csoportok tagjai hitelhez (pl. a hitelösszeg 25-33 % a) így kiszűrhetők a csalók, illetve a már korábban olyan mértékben eladósodottak, akik a korábbi hiteleik törlesztésére fordítanák a hitelt. Hiszen ekkor rendszeresen állandó összegeket kell befizetniük, és ez pontosan megegyezik a későbbi hitelek törlesztésének eljárásával. Ennek keretein belül megtanulják, hogy mit jelent rendszeres időközönként, állandó összegeket, kötelező jelleggel befizetni. Így valószínűsíthetően sikeresebbek lesznek a hitelek törlesztése során is. Ez bár leszűkítené a célcsoportot, hiszen a mélyszegénységben élők feltehetőleg, nem tudnák kigazdálkodni ezt az összeget, de ellenben ez a pénz egyfajta fedezetként is szolgálna a későbbiekben a hitelfelvevők saját hiteléhez, így stabilabb, fenntarthatóbb struktúra alakulna ki.

Rugalmasabbá tenné az ügymenetet, ha egy jól áttekinthető netes felülete lenne a szervezetnek, ahol a csoport tagjai (amelyiküknek lehetősége van rá) folyamatosan

nyomon követhetik a csoport pénzügyeinek változását és könnyebben kommunikálhatnának egymással. Ez a netes felület a csoportok és az egész szervezet működésének átláthatóságát biztosítva a társadalmi elfogadottság javítását is szolgálhatja.

Ahhoz, hogy a hitelek visszafizethetők legyenek, ezáltal a rendszer fenntartható legyen fontos, hogy a vállalkozások, amelyek alakulnak nyereségesek legyenek. Fontos tisztázni, hogy ahhoz, hogy a vállalat hosszútávon működőképes legyen nem csupán saját fenntartási költségeit kell kitermelnie, hanem az adó- és járulékterheken felül, a hitel részletei mellett még a vállalkozónak is maradnia kell a megélhetéséhez szükséges nyereségnek! Ahhoz hogy ez megvalósulhasson, több javaslatom is van, de ezek sajnos nem valósíthatóak meg csupán a közösségi bank erőforrásaiból, mert állami segítségre is szükség lenne. Ilyen például, hogy az induló vállalkozások egy kezdeti időszakig mintegy inkubátorban legyenek és kedvezményes adózási kötelezettség vonatkozzon rájuk. Ezáltal mikor már egy meglévő egzisztenciával rendelkeznek, könnyebben tudnák teljesíteni adójukat. E nélkül az engedmény nélkül a magas hazai társasági adóterhek mellett halva született kezdeményezések alakulnak majd ki. De fontos hozzátenni, hogy ezzel az állami szféra nem veszít semmit, mert e-nélkül el sem indulnak a vállalkozások, tehát ekkor sem keletkezne bevétel. De ha ez a lehetőség adott lenne, nem lenne a vállalkozó kedvű emberekben ekkora félelem, hiszen a szociális háló biztonságát nehéz feladni és belevágni egy bizonytalan, küzdelmes, ráadásul hitellel terhelt új életbe, ahol magasak az adóterhek. Az emberek tehát nem motiváltak egy önálló vállalkozás beindítására. Ezzel egyszerre enyhülne az is, hogy nem látják jövedelmezőnek a fehér- vagy akár csak a szürkegazdaságban való tevékenykedést.

A kontraszelekció problémáját – nevezetesen hogy a jó adósok más finanszírozási forrás után néznek, mikor már a vállalatuk stabil, míg a rossz adósok maradnak a rendszerben ezzel veszélyeztetve a modell fenntarthatóságát – úgy oldanám fel, hogy az eredetileg felvett konstrukció kamatát ki kelljen fizetni előtörlesztés esetén is, hiszen ez biztosítja a fedezetet a nemfizetés kockázatára. Így a jó adósok kilépése nem jelentene bevételkiesést. Ellenben biztosítani kell költségmentesen, hogy előtörlesszen, így csökkentve vállalkozása idegen forrás kitettségét.

Egyetértésben Horváthné Tóth Judittal, fontosnak tartom továbbá a kezdő vállalkozókat (de akár az általános oktatásban) pénzügyi gazdasági alapismeretekre tanítani, ez nagyban hozzájárulna a fenntartható vállalkozások, ezáltal egy fenntartható Magyar Közöségi Bank létrejöttéhez.

javasolt a csoport kiválasztásánál, hogy a csoporttagok kiválasztásánál az 5 vagy más tagszámú csoportok ne önszerveződve alakuljanak, illetve a sorrendet se maguk alakítsák ki, amelyben a hitelt kapják, mert bár úgy valószínűleg a csoporton belüli bizalom nagyobb lenne, de az összejátszás és csalás kockázata is magasabb. Illetve a közösségi bank képzett alkalmazottai (mentorok) nagyobb rálátással rendelkeznek arról, hogy a tagok vállalkozásai mennyire kockázatosak, és mikorra térülnének meg, így jobban és biztosabban tudnak dönteni a sorrendről, ami kritikus pont a sorrend végén lévő résztvevők szempontjából. A közösségi bizalmat lehetne erősíteni a csoportos pénzügyi és gazdasági ismereteket elsajátítását célzó órák keretein belül, így feloldva a bizalmatlanságot.

5.2. Költség-haszonelemzés

Eddigi vizsgálataim során arra a következtetésre jutottam, hogy a Grameen modell tisztán üzleti alapon nem működhet, állami beavatkozásra mindenképpen szükség van, hiszen ez nem csak a résztvevőknek jár anyagi és társadalmi előnyökkel, hanem a társadalomnak is. Ennek igazolásához költség-haszonelemzést használtam, amit egy alternatív finanszírozási stratégiákat kutató szeminárium keretein belül dolgoztam ki Vajay Julianna egyetemi hallgatóval együtt.

5.2.1. Alapfeltevések

A kamat és a bedőlési arány meghatározásához valamint az anyagijellegű ráfordítás, értékcsökkenés, egyéb ráfordítás, egyéb költségek, hitelfelvevők száma, bérköltség, az egy hitelre jutó dolgozók számát és a személyi jellegű ráfordításokhoz is a Kiútprogram 2011-es beszámolójában közölt értékeket vettük alapul. (Budapest Institute, 2011). Az átlagos álláskereső (munkanélküli) járadék, minimálbér összege havonta, szociális hozzájárulási adó, nyugdíjjárulék, egészségbiztosítási és munkaerő piaci járulék, személyi jövedelemadó és a vállalkozói járulékok összegét pedig a 2012. szeptember. 29. én hatályos Magyarországi törvényeknek megfelelően állítottuk össze a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján (ksh.hu).

A számszerűsíthető alapfeltevések a 3. *mellékletben* találhatók összefoglalva. Továbbá minden számításnál vannak nem számszerűsített hatások, melyekkel nem

tudtunk kalkulálni azok bizonytalansága miatt. Ezek között a tényezők között található az általános forgalmi adó, amely a vállalkozások tevékenységétől függően rendkívül változékony és a társasági adó befizetés az állam részére, ami szintén kevésbé kalkulálható egy induló vállalkozás eredményének kétségessége, valamint a hazai adózási morál miatt. A társadalmi, szociális hatásokat sem lehet számszerűsíteni, hiszen az életkörülmények javulása hatással van az egészségügyi kiadásoktól kezdve a társadalom műveltségének növekedéséig számtalan területre. Ezért ezekről csak felsorolás szintjén teszünk említést, hangsúlyozva, hogy e tényezők hatását sem gondoljuk elhanyagolható mértékűnek.

5.2.2. Eredmények

2. táblázat: Költség-haszonelemzés az egyéves konstrukciónál egy hitelre vetítve

(adatok Ft-ban)

		Haszon	Költség	Egyenleg
Szegények Bankja	<i>Felvett hitelösszeg</i>		500 000	
	<i>A modell személyi jellegű ráfordítások</i>		1 345 436	
	<i>Nem fizetés költsége</i>		125 000	
	<i>Kamat bevétel</i>	75 000		
	<i>Tőketörlesztés</i>	500 000		
	<i>Összesen</i>	575 000	1 970 436	-1 395 436
Állam	<i>Bérfjárulék (Vállalkozó)</i>	771 435		
	<i>Bérfjárulék megtakarítás (Modell munkatársai)</i>	275 468		
	<i>Állami segély megtakarítás</i>		-578 676	
	<i>Összesen</i>	1 621 903	1 391 760	230 143
	<i>Nem számszerűsített tételek</i>	ÁFA, TAO		
		Munkalehetőségek		
		Adómorál növekedése		
		Iskolázottság növekedése		
		Közösség erősítő hatás		
		Egészségi állapot javulása (EÜ. költsége)		

Forrás: [Gál, Sipiczki, Vajay, Szóka (2012)], a Kiútprogram Zrt. adatai alapján

A program szempontjából költségként a felvett hitelösszeg, a vissza nem fizetett hitelek, valamint a személyi ráfordítások jelentkeznek. Ezeket csupán a fizetendő kamatok és a tőketörlesztés ellensúlyozza. A program szempontjából tehát ebben az esetben egy hitelre vetítve a hitelezés veszteségekkel jár, hiszen az ügymenet valamennyi költsége náluk jelentkezik. Azonban ha megvizsgáljuk a program hatásaiként az államnál jelentkező hasznokat, máris működőképesebbnek tekinthető a modell. Az újonnan vállalkozóvá válóknak fizetniük kell a járulékokat – melyeket a 2012-es szabályok szerint kalkuláltunk –, valamint ha ehhez hozzávesszük az önfoglalkoztatóvá válás

következményeként fellépő állami segély megtakarítást, akkor a társadalom számára már nemcsak megtérülnek a hitelezés költségei, hanem még gazdasági haszon is képződik.

Ezen felül állami bevétel lenne a megnövekedett általános forgalmi adó és a társasági adó is, arról nem is beszélve, hogy a javuló életkörülmények következtében olyan társadalmi hasznok is jelentkeznek, mint az egészségügyi állapot javulása, ami csökkenthetné az egészségügy leterheltségét. Továbbá az iskolázottság is növekedne, mind a felnőttek körében – pénzügyi ismeretek szerzésével –, mind a gyermekek körében, mivel a mélyszegénységből kitörők feltehetően könnyebben és nagyobb hajlandósággal iskoláztatnák gyermekeiket.

3. táblázat: Költség-haszonelemzés az egy éves konstrukciónál szervezetre vetítve (adatok eFt-ban)

		0. év	1. év	2. év	3. év	4.-10. év	IRR
Szegények Bankja	<i>Felvett hitelösszeg</i>	-47 000					
	<i>A modell személyi jellegű ráfordítások</i>		-126 471	-126 471	-126 471		
	<i>Egyéb költségek</i>		-81 986	-81 986	-81 986		
	<i>Nem fizetés költsége</i>		-11 750				
	<i>Kamat bevétel</i>		7 050				
	<i>Tőketörlesztés</i>		47 000				
Állam	<i>Bérfjárulék (Vállalkozó)</i>		72 515	72 515	72 515	72 515	
	<i>Bérfjárulék megtakarítás (Modell munkatársai)</i>		25 894	25 894	25 894		
	<i>Állami segély megtakarítás</i>		54 396				
	Összesen	-47 000	-13 352	-110 048	-110 048	72 515	13 %

Forrás: [Gál, Sipiczki, Vajay, Szóka (2012)], a Kiútprogram Zrt. adatai alapján

Modellünket hosszabb időtávot tekintve az egész szervezetre is elkészítettük. Az adatok alapján megállapítható, hogy a legjelentősebb költségtételt a személyi jellegű ráfordítások jelentik. Ennek oka az, hogy a külföldi kezdeményezésekhez hasonlóan számos munkatársra, többek között mentorokra van szüksége a programnak, hogy segítsék az induló vállalkozókat a bonyolult magyar adó- és jogrendszerben eligazodni. A modell másik nagy költségtényezője az egyéb költségek kategória, amelybe az anyagjellegű ráfordításokat, az értékcsökkenést és az egyéb ráfordításokat soroltuk.

A modellbe beépítettünk egy utógondozási periódust is, így személyi jellegű ráfordítás a harmadik évig jelentkezik, valamint az egyéb költségekkel is eddig számoltunk. Ez után az év után azonban a már megerősödött és magára hagyható vállalkozások csupán állami bevételeket fognak termelni.

Sajnos azt nem lehet pontosan megállapítani, hogy a hitelhez jutottak, miután beindul az egyéni vállalkozásuk, vagy kezdeményezésük mekkora áfa-t, illetve társasági adót fognak termelni az államháztartásnak. Még kevésbé számszerűsíthető a közösségerősítő hatás, az egészségi állapot javulása, vagy épp az iskoláztatottság növekedése.

Az első három évben tehát veszteséges a modell, a negyedik évtől kezdődően azonban számításaink alapján a haszon lesz több, s 10 éves periódust tekintve ez 13%-os belső megtérülési rátát eredményez a társadalom számára.

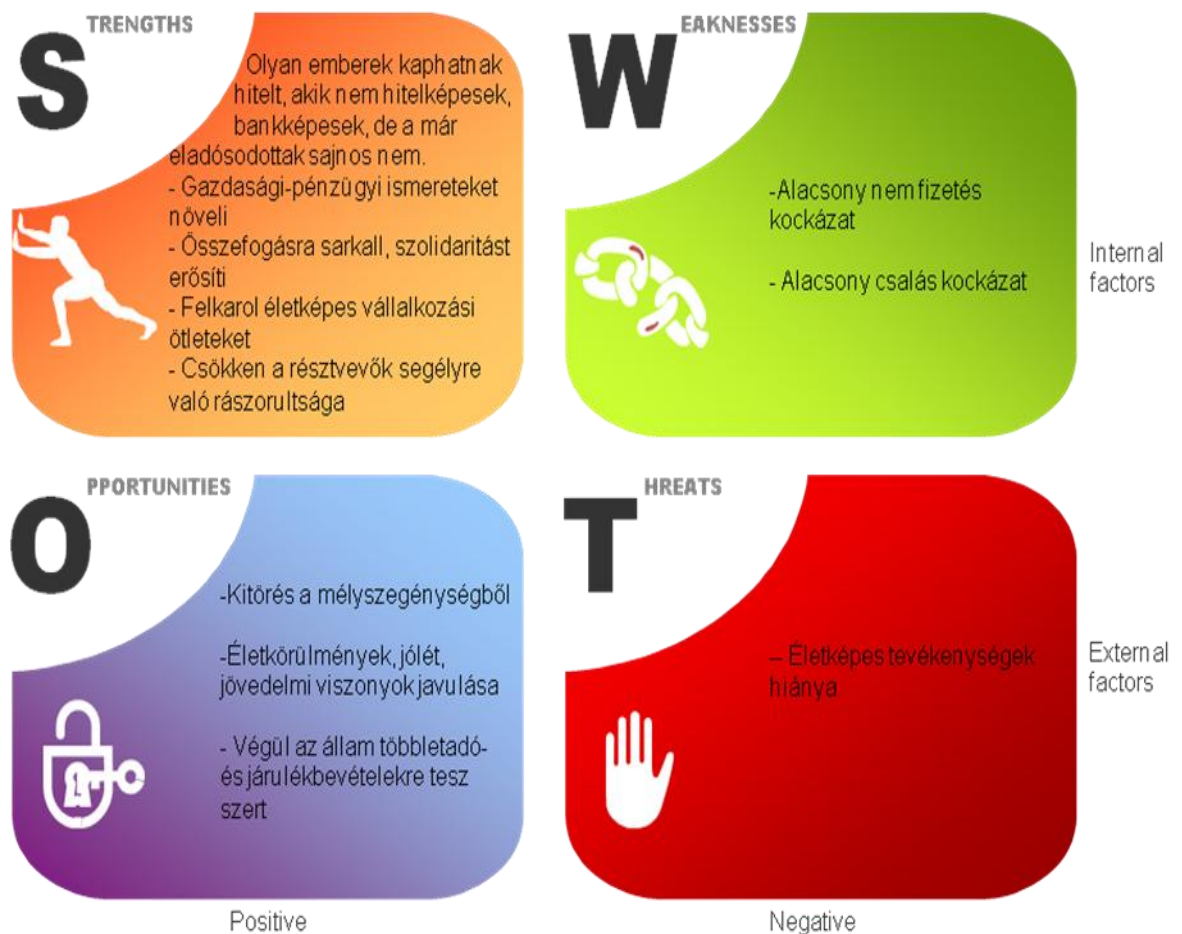
A nem fizetés költsége modellünkben a bedőlt hitelek összegével egyezik meg, ami a Kiútprogram esetében 25%-os arányt jelent, így az induláskor felvett hitelösszeg a nemfizetés költsége valamint a tőketörlesztés tételek egyenlegéből kiszámítható a hitelfelvevők által visszafizetett hitelösszeg. Fontos azonban, hogy a modellnél a nemfizetés kockázata magasabb, mint a hagyományos banki konstrukciónál, ez az esetek többségében nem a nemfizetés jogi következményeinek hiánya miatt van. A program kapcsán olyan induló vállalkozásokról van szó, amelyek nem hitelképesek a kereskedelmi bankoknál, mert az induló vállalkozások eredetileg is kockázatosabbak a már működőknél, és gyakran az indított üzletmenet nem eredményes, ezért nem tudja törleszteni a felvett hitelösszeget a résztvevő.

„Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a vállalkozások adó- és járulékfizetési terheit sem. A beinduló vállalkozásoknak olyannyira jövedelmezőnek kell lenniük, hogy a hiteltörlesztés mellett az adó- és járulékterhek megfizetésére is elegendő legyen a nyereségük, és persze magának a vállalkozónak is szüksége van a megélhetéséhez elengedhetetlen jövedelemre.” (Gál – Kürthy; 2012.)

5.3. SWOT elemzés a javaslatokat beépítve

Amennyiben a következtetéseimet és javaslataimat beleépítjük az eddigi magyar modellbe, és újra SWOT elemzést alkalmazunk, az alábbiakat tapasztalhatjuk:

SWOT Analysis

3. ábra Következtetéseim és javaslataim utáni SWOT analízis a magyarországi közösségi bankról

Forrás: Saját szerkesztés

Látható hogy azzal, hogy előtakarékoságoz, kötjük a hitelt bár sajnos csökkentjük azok számát, akik részt vehetnek a programban, de kiküszöbölhető az a veszély, hogy ezzel a hitelösszeggel a korábbi kölcsöneiket törlesszék, illetve az a gyengesége is alacsonyabb, hogy a csalók vegyék fel az összeget, és elvonják a lehetőséget és forrást a valódi ötlettel rendelkező vállalkozóktól.

Amennyiben állami segítséggel csökkentett adó és járulékterhet kellene fizetniük a résztvevőknek, és esetleg adminisztratív engedményeket is tennének a vállalatoknak a tevékenységük első pár évében, úgy a gazdasági környezet és az adminisztratív terhek veszélye is csökkenne és nőne a lehetősége az erősségekben és lehetőségekben leírtaknak.

(Például: felkarol életképes vállalkozási ötleteket; csökken a résztvevők segélyre való rászorultsága; kitörés a mélyszegénységből; életkörülmények, jólét, jövedelmi viszonyok javulása; végül az állam többletadó- és járulékbevételekre tesz szert) Mivel több vállalkozás maradna életben.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

A Grameen modell természetesen nem egy csodaprogram, amely egy csapásra felfejlesztene egy elmaradott térséget, de kiegészülve más fejlesztéspolitikai intézkedésekkel sokat tehet a társadalom periferiáján élő emberekért. Az állami apparátus számára is nagyon fontosak – az adóbevételek növekedésén és a szociális kiadások csökkenésén túl – azok a nem közvetlen pénzügyi hasznok, amelyeket nem lehetett számszerűsíteni.

Ezek a következők:

A Programban sikerrel résztvevők jövedelemtermelő képessége javul, ezért csökken maguk és családjuk segélyre való rászorultsága, mind rövidtávon, mind pedig a teljes életpálya során.

A kedvezményes időszak lejárt, a vállalkozások stabilizálódása után (tehát a kezdethez képest legalább 3 év elteltével) az állam többletadó- és járulékbevételekre tesz szert.

Javul az érintett, hátrányos helyzetű települések, településrészek termékekkel és szolgáltatásokkal való ellátása.

A Programban résztvevő családokban növekszik a gyermekek részvétele az oktatásban, különösen az óvodáztatásban, illetve az általános iskola utáni továbbtanulásban.

Javul a Programban résztvevők egészségi állapota.

Az érintett településeken csökken az uzsorakölcsön által sújtott családok aránya és csökkennek a bűnözés más formái is.

Javul a Programban résztvevők öngondoskodásra való képessége.

A programban résztvevők nagyobb aktivitással vesznek részt a helyi közügyekben, társadalmi életben, ezáltal csökken társadalmi kirekesztettségük. [Forrás: Kiútprogram (<http://www.kiutprogram.hu/rolunk/elemzes>)]

A programban résztvevők sikerei példát mutatnak a szegények, romák számára és a társadalmi előítéleteket is ellensúlyozzák, mert láthatóvá válna, hogy gyakran a munkanélküliség a lehetőségek és nem az akarat hiányából ered. A kormányzat felismerte annak szükségességét is, hogy a programnak segítséget kell nyújtani a későbbi eredmények eléréséhez, ezért 2010 őszén 70,25 millió Ft erejéig magára vállalta a mentori tevékenység miatt fellépő munkaadói járulékok fedezését és egyéb feladatok ellátására 200 millió Ft keretet biztosítottak (Budapest Institute; 2011).

Költség-haszon modell számításai alapján az is kiderült, hogy a modell piaci alapon nem fenntartható a magyarországi kritériumok között, de állami szerepvállalás esetén nemcsak megtérülne 10 év alatt 11-14%-os belső megtérüléssel, de a társadalmi előnyök is mérvadó hasznot jelentenének a közösségnek.

Feltételezésemet igazoltnak tartom miszerint, egy megfelelően kialakított és szabályozott modell segítségével átültethető az indiai sikerpélda a magyarországi gyakorlatba. De míg a költségek a mikro hitelezőnél csapódnak le, addig a hasznok nagyrészt az egész társadalom számára bevételt hoznak. A fenntarthatósághoz szükséges, sőt kikerülhetetlen az állami szerepvállalás, garancianyújtás, de legalább adminisztratív egyszerűsítés és adókedvezmény a modellben résztvevő vállalkozások részére a kezdeti időszakban. A modell Magyarországon, piaci alapon tehát külső segítség nélkül nem fenntartható, a fedezet hiány és a fellépő költségek miatt, amit a szegények bankjának kell viselnie, míg a hasznok az egész térségben oszlanak meg. Ezeket a piaci kudarcokat azonban az államnak kell kezelnie, mert a modell társadalmi és gazdasági hasznai meghaladják annak költségeit. Remélem dolgozatom segítséget nyújt egy magyarországi Grameen modell kialakítása esetén a nem megfelelő megfontoltságú, ezáltal fenntarthatatlan struktúra létrehozásának megelőzésére. Vagy akár iránymutatásként szolgálhat egy biztonságos csoportalapú finanszírozást alkalmazó szervezet alapításához.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A Grameen Bank mélyszegénységben élőknek ad mikro hiteleket vállalkozási ötleteik megvalósítására, úgy, hogy eközben biztosítékot vagy fedezetet nem követel az igénylőktől.

A kereskedelmi bankok felfogása szerint fedezet nélkül hitelt adni örültség, mivel a hitel visszafizetését semmi nem biztosítja. Ezt helyettesíti, hogy az ügyfél a hitelt csak úgy kaphatja meg, ha egy csoport tagja. A tagok mind leendő hitelfelvevők, csak akkor kapnak esélyt, ha a csapat korábbi visszafizetéseiből „továbbítja” részünkre a hitelt. Ha egyvalaki az ötletével elbukik, elveszi a lehetőséget a többi jelölttől. Tehát a csoport tagjainak alaposan meg kell gondolniuk, hogy kivel működnek együtt, és még a tervezés folyamatában megoldásokat kell, hogy találjanak minden eshetőségre.

A Grameen Banknak több mint 60 országban van jelen. Persze a konstrukción mindenhol változtattak a helyi feltételek szerint. Grameen mikro hitelek segítségével világszerte több milliónyi embernek sikerült kitörnie a mélyszegénységből, de a létrejöttének helyén, vagyis Indiában jól bevált bangladesi vidéki szegényparasztoakra szabott formulák, nem ültethetők át ugyanúgy a gyakorlatba bárhol.

Ezért ilyen fontos hogy kellően kielemezzük, hogy fenntartható-e egy hasonló konstrukció Magyarországon. 2005 és 2007 között az Open Society Institute és a United Nations Development Programme (UNDP) támogatásával volt már egy kezdeményezés Magyarországon, melyben a kizárólag roma tagoknak kezességet is kellett vállalniuk egymásért, azonban kudarcba fulladt a program. Az ügyfelek közel hatvan százaléka nem fizette vissza a kölcsönt. Illetve 2009 óta is fut hazánkban egy hasonló kezdeményezés Kiútprogram Közhazsnú Nonprofit Zrt. néven.

Vizsgálatom tárgya tehát, hogy a konstrukció képes-e eltartani önmagát, esetleg nyereséget is termelhet-e magyarországi viszonyok közt, szem előtt tartva azt a célt, hogy a mélyszegénységben élő segélyezettek minél nagyobb számban váljanak önmagukat és családjukat eltartani képes állampolgárokká.

Célom, hogy bemutassam a Grameen modellt illetve annak lehetőségeit és korlátait Magyarországon. Elsősorban a modell pénzügyi fenntarthatóságát kívánom elemezni, hiszen egy rosszul strukturált modell nem hogy hasznot nem hoz, de felettébb kártékony, mert a rendelkezésükre álló kevés tőkét is elveszíthetik a leendő vállalkozók, ha nem megfelelő a szabályozás. Nagy lehetőség van a programban, hiszen tömegeket

lenne képes kiszakítani a szegénységből, olyan vállalkozások indításával, amikhez jelenleg nincs az érintetteknek se elegendő tőkéjük, se hitelfedezetük. Ilyen tevékenységek lehetnének például az állattartás, zöldségtermesztés, vagy más személyi-lakossági szolgáltatások (ruházati bolt, fodrászat).

Fontos felmérni előtte a hazai viszonyokat a sok adminisztratív, gazdasági, szakmai és nem utolsó sorban társadalmi-szociális tényező miatt. Sok sarkalatos pontja van a megvalósításnak, mint például a Grameen hitelek kamatlába, mert a nemfizetés aránya szinte kiszámíthatatlan, illetve hogy amíg a vállalkozásnak nincsenek bevételei, addig a törlesztést nehezen tudják vállalni. Emellett fontos a vállalkozási-gazdasági oktatása a tagoknak, annak érdekében, hogy a törlesztő részleteket már a megvalósult vállalkozás nyereségéből fizessék ki és ne feléljék a tőkét, ráadásul némely tag „becstelensége” egyelőre puha korlátként jelentkezik.

Feltételezésemet igazoltnak tartom miszerint egy megfelelően kialakított és szabályozott modell segítségével átültethető az indiai sikerpélda a magyarországi gyakorlatba. De míg a költségek a mikro hitelezőnél csapódnak le, addig a hasznok nagyrészt az egész társadalom számára bevételt hoznak, a fenntarthatósághoz szükséges, sőt kikerülhetetlen az állami szerepvállalás, garancianyújtás, de legalább adminisztratív egyszerűsítés és adókedvezmény a modellben résztvevő vállalkozások részére a kezdeti időszakban.

IRODALOMJEGYZÉK

- Anderson, C. Leigh, Locker, Laura, and Rachel Nugent [2002]: Microcredit, Social Capital, and Common Pool Resources
- André Kostolany [2008]: Mesterfokon a pénzről, Perfect Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest.
- Béres Tibor: Napi Gazdaság napilap: „A hárommillió bankár országa” c. írása 2012. február 20
- ENSZ Brundtlandi Jelentés [1987]
- Európai Bizottság 2003/361/EK számú ajánlásának fogalmi lehatárolásai
- Gál Veronika; Kürthy Gábor [2012] Szeged: A Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására közleményei: A szegények bankja modell lehetőségei Magyarországon 143-144.o
- Gál Veronika, Sipiczki Zoltán, Vajay Julianna, Dr. Szóka Károly: „A Grameen modell társadalmi hasznosulásának mérhetősége”. I. Alternatív finanszírozási stratégiák tudományos konferencia, Sopron, 2012. október 3.
- Grameen Bank: 10 Indicators (http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=126) (letöltve: 2012. április 30.)
- Grameen Bank: 16 Decisions (http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=109) (letöltve: 2012. április 30.)
- HVG (szerző): HVG Hetilap: „A mikrohitelek múltja és jelene” c. írása, 2010\34. SZÁM

- Imreh Szabolcs – Kosztópulosz Andreász – Mészáros Zsófia (2007): Mikrofinanszírozás a legszegényebb rétegeknek: az indiai példa. Hitelintézeti Szemle. 2007/3. szám. 231-247. old.

- Kiút Program honlapja: <http://www.kiutprogram.hu/rolunk> (letöltve: 2012. április 30.)

- Központi Statisztikai Hivatal: 6.2.1.6. A munkanélküliek száma 2012. 09. 29. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf022.html
 3.7.3. A központi költségvetés kiadásai 2012. 09. 29. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qse007d.html
 3.7.2. A központi költségvetés bevételei 2012. 09. 29. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qse006d.html
 2.1.19. Álláskeresői járadékban és rendszeres szociális segélyben részesült álláskeresők száma http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf020.html

- Lentner Csaba [2006]: Pénzpiacok szabályozása Magyarországon 280. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Miszlivetz Ferenc [2009]: Válság világrendszer-szemléletben. Savaria University Press, Szombathely.

- Molnár György, a Kiútprogram Zrt. igazgatóságának tagja [Népszabadság 2010. június 19])

- Muraközy László [2010]: Válságban és válság nélkül - A gazdaságpolitika rétegei. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Parádi-Dolgos Anett – Gál Veronika 2011. november 2. Sopron: Változó környezet Innovatív stratégiák Konferencia előadás: A szegények bankja modell módszertani dilemmái

- Sági Judit[2007]: Banktan, SALDO könyvkiadó, Budapest.

- Srinivasan, R.– Sriram, M. S. (2003): Microfinance in India: Discussion. IIMB Management Review. June 2003. 66-86. old.
- Vajay Julianna – Szóka Károly (2011): Szegények Bankja – a Grameen Bank. „Adóz(z)unk a jövőnek? Pénzügyi, adózási és számviteli szakmai konferencia. Soron. 2011. október 6-7.
- Veres Judit – Gulyás Éva [2008]: Bankszámvitel. Alinea Kiadó, Budapest.

MELLÉKLET

1. számú melléklet: A 16 elhatározás

Appendix 1.: The 16 decisions

1. Követni fogjuk a Grameen Bank négy elvét: fegyelem, közösség, bátorság és kemény munka.
2. Jólétet teremtünk családjunk részére.
3. Nem fogunk düledező házakban lakni. Meg fogjuk őket javítani és azon dolgozunk, hogy újakat építhessünk.
4. Egész évben fogunk zöldségeket termelni, a nagy részét eladjuk, a felesleget pedig értékesítjük.
5. Ültetési periódusban annyi ültetünk, amennyit csak lehet.
6. Kicsi családot fogunk tervezni, minimalizálni fogjuk a kiadásokat, figyelni fogunk az egészségünkre.
7. Oktatni fogjuk a gyerekeinket és biztosítani fogjuk, hogy vissza tudják fizetni a taníttatás költségeit.
8. Tisztán tartjuk gyerekeinket és környezetünket.
9. Építeni fogunk illemhelyet és használni is fogjuk
10. Vezetékes vizet fogunk inni, ha ez nem lehetséges, akkor előtte felforraljuk.
11. Nem fogadunk el és nem viszünk hozományt fiunk és lányunk esküvőjére, nem fogunk gyermekesküvőket szervezni.
12. Nem fogunk senkivel igazságtalanul bánni.
13. Nagyobb befektetést fogunk vállalni magasabb bevétel reményében.
14. Mindig készen állunk, hogy segítsük egymást.
15. Ha fegyelemsértést tapasztalunk segítünk helyreállítani.
16. Részt fogunk venni minden társadalmi tevékenységben.

Forrás: Grameen Bank: 16 Decisions (http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=109)

2. számú melléklet: A 10 indikátor

Appendix 2.: The 10 indicators

1. A család egy legalább 25.000 Tk. értékű házban él, vagy a ház bádogtetővel van borítva és a család minden tagja a padló helyett ágyon alszik.
2. A családtagok tiszta vezetékes vizet vagy valamilyen eljárással tisztított vizet isznak.
3. Minden 6 évnél idősebb gyerek jár iskolába vagy elvégezte az általános iskolát.
4. A hitelfelvevő legkisebb heti hiteltörlesztése 200 Tk. vagy annál több.
5. A család illemhelyet használ.
6. A családtagok megfelelő ruházattal rendelkeznek a mindennapokra, télre meleg ruházattal, úgy mint kendők, pulóverek, takarók, stb.; és hálókkaal védik magukat a moszkítóka ellen.
7. A családoka kiegészítő jövedelemmel is rendelkeznek, mint például zöldséges kertek, gyümölcsfák, stb., így ezek révén fedezni tudják az esetleges jövedelem kieséseket.
8. A hitelfelvevő fenntartja az átlagos éves 5000 Tk. egyenleget megtakarítási számláján.
9. Nem okoz nehézséget a napi háromszori étkezés biztosítása legalább egy éven keresztül. Az év során a család egyetlen tagja sem éhezett.
10. A család figyelmet fordít egészségének megőrzésére. Ha valamelyik családtag megbetegszik, a család minden szükséges lépést megtesz annak érdekében, hogy megkeressék a megfelelő egészségügyi ellátást.

Forrás: Grameen Bank: 10 Indicators (http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=126)

3. számú melléklet: A költség-haszonelemzés alapfeltevései

Megnevezés	Érték
<i>Kamat mértéke</i>	20%
<i>A hitelek bedőlési aránya</i>	25%
<i>Anyagjellegű ráfordítás</i>	69 099 000 Ft
<i>Értékcsökkenés</i>	3 574 000 Ft
<i>Egyéb ráfordítás</i>	9 313 000 Ft
<i>Egyéb költségek</i>	81 986 000 Ft
<i>Hitelfelvevők (hitelek) száma</i>	94 db
<i>A Grameen modell munkatársainak száma</i>	30,7 fő
<i>1 Hitelre jutó dolgozó</i>	0,327 fő
<i>1 főre jutó bérköltség</i>	4 119 577 Ft
<i>Bérfjárulék</i>	25 894 000 Ft
<i>Személyi jellegű ráfordítás</i>	126 471 000 Ft
<i>Átlagos álláskeresési (munkanélküli) járadék</i>	48 223 Ft
<i>Minimálbér összege havonta</i>	93 000 Ft
<i>Szociális hozzájárulási adó (27%)</i>	28 249 Ft
<i>Nyugdíjjárulék (10%)</i>	9 300 Ft
<i>Egészségbiztosítási és munkaerő piaci járulék (9%)</i>	11 858 Ft
<i>SZJA (16%)</i>	14 880 Ft
<i>Vállalkozói járulékok összege havonta (2012)</i>	64 286 Ft

Forrás: Saját szerkesztés, a Kiútprogram Zrt. adatai alapján, KSH adatai alapján